

“Bibliotēku nozīme pirms 170 gadiem un tagad – 21. gadsimtā”

Ir Bibliotēku nedēļas vidus. Šī gada Bibliotēku nedēļas moto ir – „Mainās bibliotēka, mainās sabiedrība”. Tas aizgūts no Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas šī gada ģenerālkonferences nosaukuma. Ar tādu pašu nosaukumu pagājušonedēļ tika aizvadīts Latvijas Bibliotēku festivāls – bibliotēku un bibliotekāru svētki divu dienu garumā. Bet vai mēs patiešām esam aizdomājušies, kādu jēgu sevī nes šis moto? Kāpēc vispirms ir „mainās bibliotēka” un tikai tad „mainās sabiedrība”, nevis otrādi. Tas, ka pasaule un sabiedrība mainās, ir pašsaprotami. Pārmaiņu laikā mēs dzīvojam nepārtraukti, un, šķiet, būsīm pieņēmuši šos spēles noteikumus. Jautājums tikai – kas ir šo pārmaiņu noteicēji un virzītāji, ciktāl mēs šīm pārmaiņām ejam nopakaļ, ciktāl tās paši radām un virzām, ciktāl ļaujamies to ietekmei un ciktāl izvētām pārmaiņu sēnālas no pārmaiņu gaudiem.

Vēl viena metafora ir krustceles. Arī par to tiek runāts kopš cilvēces pirmsākumiem. Cik daudzkārt ir dzirdēts, ka bibliotēkas nepārtraukti atrodas krustcelēs, ka nepārtraukti ir jāizlemj, pa kuru ceļu un kurā virzienā doties. Un neba tas gludākais un vieglākais ceļš vienmēr ir īstais.

Trešā metafora, kuru gribētu pieminēt, ir vētra. Starptautiskajās bibliotēku nozares aprindās tiek runāts, ka mēs šobrīd dzīvojam perfektas vētras apstākļos un mums ir jāizkopj stratēģija un īpašības, lai mēs tai ne tikai pielāgotos un to izturētu, bet arī zināmā mērā vadītu un virzītu to. Kā Jums liekas, vai šo visu, par ko es iepriekš stāstīju, var attiecināt arī uz bibliotēkām pirms 100 un 170 gadiem, vai tā ir tikai dažu pēdējo gadu desmitu greznība un pirms 170 gadiem bibliotēku dzīve bija rimta un rāma kā bezvēja vasarā kūpošs ezers? Uz mirkli padomājiet par to, un varbūt būsiet pārsteigti, saprotot, ka līdzīgā ir vairāk nekā atšķirīgā.

Viena no cilvēku pamattiesībām ir iespēja piekļūt informācijai un to saprast. Ikvienam ir tiesības piekļūt informācijai, vēlams, lai šī informācija būtu dzimtajā valodā. Kā jūs domājat, kāpēc ir noteikts šāds uzstādījums? Tāpēc, ka piekļuve informācijai sekmē labi informētu un kompetentu darbību un lēmumu pieņemšanu un līdz ar to veicina sabiedrības un pasaules attīstību.

Bibliotēka ir vieta, kur cilvēks var piekļūt informācijai, pilnveidot sevi, izglītoties, attīstīties, baudīt kultūru un mākslu. Īpaša vieta bibliotēkām ir laukos, kur bibliotēka ir arī komunikācijas un socializācijas vieta, daudzviet bibliotēka ir pilsoniskuma un demokrātijas attīstības vieta. Un nākotnē bibliotēku loma tikai paplašināsies. Bibliotēkas un bibliotekāri ietver daudz dažādu lomu un pienākumu, bet vai tā ir tikai

tagad? Vai jūs patiešām domājat, ka bibliotekārs, kurš strādāja pirmajā Ēdoles bibliotēkā, bija tikai mehānisks grāmatu, avīžu un žurnālu izsniedzējs?

Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas Publisko bibliotēku vadlīnijās teikts, ka publiskās bibliotēkas pamatmērķis ir daudzveidīgu resursu un pakalpojumu piedāvājums, lai apmierinātu atsevišķu indivīdu un grupu izglītības, informācijas un personības pilnveides vajadzības, ieskaitot atpūtu un brīvā laika pavadīšanu. Sniedzot ikvienam indivīdam neierobežotu piekļuvi plašam un daudzveidīgam zināšanu, ideju un uzskatu diapazonam, bibliotēka veic nozīmīgu lomu demokrātiskas sabiedrības uzturēšanā un attīstībā. Publiskā bibliotēka ir vietējais informācijas centrs, kas nodrošina pieejamību visa veida zināšanām un informācijai. Varbūt atkārtos, bet ļoti vēlos nosaukt galvenās lomas, ko mūsdienās veic bibliotēka:

- **informācijas un zināšanu centrs** – Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija atzīst, ka bibliotēkas ir visuzticamākais informācijas avots; kas ir vēl svarīgāk – bibliotēkas nodrošina brīvu un vienlīdzīgu piekļuvi informācijai; piekritīsim, ka uzticības latiņa ir gana augsta, taču tas mūsu rokās dod arī stipras kārtis bibliotēku pievienotās vērtības noteikšanā; sabiedrības un indivīda brīvība, labklājība un attīstība ir cilvēces pamatvērtības, kas sasniedzamas tikai labi informētiem pilsoņiem;
- **izglītojošā darbība un mūžizglītība** – tehnoloģiju attīstība (un ne tikai tehnoloģiju attīstība, arī citu darbības jomu un nozaru attīstība) nostiprina mūžizglītības nozīmi; bibliotēkas jau šobrīd ieņem stabilu vietu iedzīvotāju izglītošanas un mūžizglītības jomā un nākotnē šī loma tikai pieaugs;
- **medijpratības un informācijpratības, kritiskās domāšanas attīstīšana; visu citu prasmi un prasmju attīstīšana**, ko vien varam iedomāties; šajā laukā bibliotēkas vēl tikai iekaro savu vietu zem saules, taču ja mēs retoriski vaicājam – kurš cits bez mums to vēl varētu darīt?, nedomāju, ka tā ir lepība, drīzāk mums piešķirtais uzticības kredīts;
- **lasīšanas veicināšana un lasīšanas kultūras attīstīšana un izkopšana**; šis ir tradicionāls bibliotēku darba virziens, taču svarīgi atzīmēt, ka arī lasīšana un lasīšanas kultūra mainās, un tāpēc bibliotēkām ir svarīgi gan sekot līdzi šīm izmaiņām, gan uzturēt līdzšinējās vērtības un kvalitātes;
- **kultūras centrs**; šī loma ietver ne tikai plaša un daudzveidīga kultūras pasākumu klāsta piedāvājumu, bet arī kulturālu vidi, kultūras dzīves un kultūras uguntiņas uzturēšanu;
- **lokālās kultūras un vēstures saglabāšana**; kopā ar arhīviem un muzejiem bibliotēkas ir galvenās pasaules dokumentārā mantojuma glabātājas un pieejamības nodrošinātājas; bibliotēku nozīme vietējās vēstures un kultūras saglabāšanā tradicionāli izpaužas kā novadpētniecības darbs; bibliotēkās cilvēki var piekļūt cilvēces kopējai pieredzei, kā atzīst Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija, bibliotēkas sniedz pasaules zināšanas lokālā līmenī un ar

lokālu klātbūtni; taču kultūras mantojuma un vietējās vēstures un kultūras saglabāšanas kontekstā ir svarīgi ne tikai vākt un krāt, bet arī nodrošināt pieejamību;

- **komunikācijas un socializācijas centrs**; nav noslēpums, ka cilvēki bieži nāk uz bibliotēku nevis pēc informācijas, bet pēc sarunas, pēc cilvēiskas, siltas, atbalstošas komunikācijas; bibliotēka ir vieta, kur ikvienam vajadzētu justies gaidītam un aiziet no bibliotēkas pozitīvi noskaņotam, bibliotēkā ikviens var sastapt domubiedrus un labi pavadīt laiku līdzcilvēku sabiedrībā;
- **radošuma un radīšanas veicināšana**; bibliotēku nozares aprindās daudz tiek runāts par to, ka ar informācijas un zināšanu pieejamību ir par maz, ka bibliotēku loma ir kas vairāk – radīt, lai cilvēki ne tikai patērē informāciju, bet arī rada jaunas zināšanas, idejas un produktus, tādējādi nodrošinot radīšanas spirāles attīstību;
- **personības attīstības centrs**; varbūt tas skan skaļi, bet tā ir balta patiesība; pilnīgi noteikti bibliotēka ir viena no galvenajām vietām, kur cilvēks var sevi pilnveidot, attīstīt un arī radoši izpaust;
- varam iet pat soli tālāk un teikt, ka bibliotēka ir cilvēku **labsajūtas vieta**;
- **tehnoloģiju pieejamība un digitālās un virtuālās vides pieejamība**; šī tad laikam ir lielākā atšķirība starp bibliotēkām, kas strādāja pirms 170 gadiem un tagad; bibliotēkas tiek uzskatītas par galvenajiem spēlētājiem digitālās plaiss mazināšanā; lai gan mums šķiet – kuram tad mūsdienās var nebūt pieejamas tehnoloģijas, tādu cilvēku sabiedrībā vēl ir pietiekami daudz, un bibliotēkas šeit ļoti palīdz gan ar tehnoloģiju pieejamību, gan izglītojošo darbu; arī stāsts par bibliotēkām digitālajā vidē saistās ar digitālo plaisu – tās bibliotēkas, kuru rīcībā ir atbilstoši resursi, ir labi pārstāvētas digitālajā vidē, taču tāpat kā ir cilvēki, kam trūkst resursu moderno tehnoloģiju iegādei, ir arī pietiekami daudz bibliotēku, kas līdzekļu trūkuma dēļ paliek plaiss otrā pusē; Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija uzskata, ka steidzami nepieciešams visās bibliotēkās nodrošināt atbilstošus rīkus, infrastruktūru un prasmes, lai izmantotu digitālo inovāciju sniegtās iespējas;
- **sabiedrības attīstības un labklājības veicināšana**; par bibliotēku lomu sabiedrības attīstībā runāju jau iepriekš, tāpēc neatkārtošos, vien piebildīšu, ka attīstīta sabiedrība ir tur, kur ir attīstītas bibliotēkas;
- **demokrātijas, pilsoniskuma, patstāvīgas lēmumu pieņemšanas, atbildības un līdzatbildības veicināšana**; šis ir darba lauks, kur Latvijas bibliotēkām būtu īpaši jāpiestrādā; mēs par maz novērtējam mūsu ietekmi uz šiem procesiem, kā arī varbūt paši nejutamies pietiekami spēcīgi, lai šajā laukā darbotos; Latvijas simtgades gadā tomēr vēlos uzsvērt – ja gribam mūsu valsti nākotnē redzēt demokrātisku, un tās iedzīvotājus – aktīvus un atbildīgus valsts pilsoņus, arī bibliotēkām ir jāsniedz savs ieguldījums demokrātijas attīstībā;

- **demokrātiska un nekomerciāla telpa**; šis ir mazliet cits demokrātijas aspekts; kapitālisma un patērētājsabiedrības apstākļos demokrātiska un nekomerciāla telpa iegūst īpašu vērtību; lai ikviens var ienākt bibliotēkā, un viņam nav jāuztraucas, ka viņam ir steidzami kaut kas jāiegādājas, lai tur uzturētos; cilvēks ienāk bibliotēkā, viņš tur var justies brīvi un nepiespiesti un var droši pavadīt bez bažām tur kaut visu dienu;
- no iepriekš teiktā varētu secināt, ka bibliotēka ir **atvērta vieta visiem**, vieta, kur tiek gaidīts ikviens sabiedrības loceklis; taču pamēģināsim atbildēt pavisam godīgi – vai bibliotēkas tiešām ir atvērtas visiem un ikvienam? Kāda patiesībā ir bibliotēku pieejamība? Un kā tas saskan ar šī gada Bibliotēku nedēļas moto?

Kā teikts jaunākajā Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas ziņojumā par attīstības tendencēm, bibliotēkas ir globālas institūcijas ar vietēju klātbūtni. Bibliotēkas piedāvā reālu, globāli un visur pieejamu individuālu piekļuvi par pieņemamu cenu. Neviena cita iestāde to nedara. Globalizētajā pasaulē mums bibliotēkas nekad nav bijušas vairāk vajadzīgas nekā šodien, bet tām ir nepieciešams arī mūsu atbalsts. Nepieciešama pārliecinoša bibliotēku interešu aizstāvība, sabiedrības un lēmumu pieņēmēju izpratnes celšana par to, kāda loma mūsdienās ir bibliotēkām. Ir nepieciešams bibliotēku tradicionālo lomu atjaunināt atbilstoši digitālajam laikmetam. Bibliotēkām un bibliotekāriem ir vēlme un apņēmība mainīties un mainīt arī sabiedrību, bet to mēs varam paveikt tikai visi kopā. Pazīstamais domātājs Cicerons reiz teicis: „Ja jums ir dārzs un bibliotēka, jums ir viss, kas nepieciešams.” Taču dārzam ir nepieciešama arī saule, ūdens, regulāra kopšana un mēslojums.

Materiāla tapšanā izmantots:

- [Publisko bibliotēku pakalpojumi: IFLA/UNESCO vadlīnijas attīstībai](#);
- [IFLA Globālās vīzijas ziņojuma kopsavilkums](#);
- [IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm. 3. izdevums](#).